

АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ (Београд)

ОКО ИМЕНИЦЕ „КЛЕТАВ“

У свом *Српском рјечнику* Вук Караџић је донео именицу *клѣтав* означајући да је женског рода, да се употребљава у Црној Гори и да има једно од значења именице *клетва* (проклетство').¹ Бура Даничић је донео одредницу *клетвь* и примере из наших старих споменика: а) *клетвьъ* (ном. једн.), *клетви* (ном. мн.) 'проклетство' и б) *клетвьъ* (ак. једн.), *клетвью* (инстр. једн.) 'заклетва'.² У *Рјечнику Југославенске академије знаности и умјетности* регистрована је ова реч (а) у мушком роду (*клетав*, ген. *клетва*) и (б) женском роду (*клѣтав*, ген. *клѣтви*) с тим што се за овај други пример дају потврде за оба поменута значења као што то, видели смо, чини Б. Даничић.³ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* доноси реч *клѣтав* у женском роду означајући је као покрајинску лексему, и то у значењу 'проклетство' и 'заклетва', с потврдама из дела С. М. Сарајлије, С. Боровића, из Вукових и Петрановићевих народних песама — а у значењу 'аманет' или 'завет' из народних песама Н. Кашиковића.⁴

У прилици смо да потврдимо употребу ове именице и у данашњем нашем језику. Др Новак Килибарда, професор уни-

¹ Уп. *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем рјечима. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић.* — У Београду, 1935, 284.

² Уп. *Рјечник из књижевних старина српских. Написао Б. Даничић.* — У Београду, 1863, I, 446—447.

³ Уп. *Рјечник хрватскога или српскога језика.* — Загреб (ЈАЗУ), 1898—1903, књ. V, 57.

⁴ Уп. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика.* — Београд (Српска академија наука и умјетности. Институт за српскохрватски језик), 1975, књ. IX, 578.

верзитета из Никшића — наш познати проучавалац народне поезије а данас већ и афирмисани прозни писац који припада у источнохерцеговачком дијалекту којим се говори у западној Црној Гори — у својој приповести *Манастир Пива*, говори о игуману Арсенију Гаговићу, поред осталог, каже:

„Бачио је *клетав* на свакога пивскога главара који не дарује Манастир онога дана кад се заглавари“.⁵

У усменом разговору проф. Килибарда љубазно ми је потврдио употребу ове именице у свом родном говору, у Бањанима западно од Никшића:

а) ђни баче клѣтав на-њи; б) на-њ-би трѣбало бачити клѣтав; в) потље-ђне клѣтави чѣдиш-ли-се штѢ-им љмиру жѢне?; г) та клѣтав; д) тѣ клѣтави (ген. једн.); б) тѢј клѣтави; е) тѣ клѣтав; ж) с-тѢм клѣтави; з) ђ-тѢј клѣтави.

Значење ове именице у наведеним контекстима јесте проклетство, данатема.⁶ И, као што се види, *-а-* у слогу *-тав(-)* ове именице није непостојано — како је оно иначе у одговарајућим примерима из појединих наших старих споменика —⁷ већ постојано. У именици *клетав* треба видети, бар за сада како изгледа, стари акузатив *клетъвъ* (писано по српској редакцији) који је сахрањен по моделу некадашње Ѣ-деклинације именица женскога рода, а који се пренео и у номинатив јединине.⁸ Именица *клатва*, која у старословенском припада а-деклинацији а свакако и у прасловенском,⁹ могла је у одређеном периоду развитка језика да приђе именицама некадашње Ѣ-деклинације, такође женскога рода, јер је то омогућавао заједнички карактер њихових основа пошто се и једна и друга завршавала на групу сугласника од којих је други био *в*: уп. нпр. *цркъв-* (< *цркъвъ-*) : *клетв-* (< *клатвъ-*). Тако је створен акузатив јединине (а и генитив множине) *клетъвъ* (*клатъвъ*, *клатъвъ*) према акузативу (ген. мн.) нпр. *цркъвъ* (стсл. *цркъвъ*, *цркъвъ*)

⁵ Уп. Н. Килибарда, *Манастир Пива*. — Политика, Београд, 1982, 10. октобар, 12; Н. Килибарда, *Све је то наква судбина*. — Београд (Српска књижевна задруга, Савременик, нова серија 47), 1985, 61.

⁶ Тако је и лато у речнику уз поменути збирку приповелака проф. Килибарде а који је израдио наш познати дијалектолог проф. др Драгољуб Петровић (уп. Н. Килибарда, *Све је то наква судбина*, 162).

⁷ Уп. нем. мн. *клетви* или ген. једн. *клетви* у *Рјечнику хрватскога или српскога језика*, књ. V, 57.

⁸ Кажемо „бар за сада како изгледа“ јер нпр. именица *љубав*, која треба такође да представља акузатив јединине старе Ѣ-деклинације (стсл. *любъвъ*), гласи исто тако: са *-а-* у другом слогу, и у овим данашњим дијалектима нашега језика који немају рефлекс *а* од старог полугласника (уп. А. Младеновић и Д. Петровић, *О судбини полугласника у неким зетским говорима и споменицима с освртом на призренско-тимочку ситуацију*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1975, књ. XVIII—1, 151 нап. 46).

⁹ Уп. *Slovník jazyka staroslověnského*. — Praha, 1965, 11, 32; *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*. — Москва, 1983, т. 10, 39.

— који се почео употребљавати и за номинатив једине јер су неке именице \bar{u} -деклинације, напуштајући ову своју стару промену, прилазиле \bar{i} -деклинацији а неке су се морфологизирале у духу именица типа *жена* и *душа*.¹⁰ То се могло дешавати и касније у појединим словенским језицима са девербативним именицама типа *жетва*, *молтва* и сл., којима наравно, припада и *клетва*, мада се, по С. Б. Бернштејну, поменути процес одиграо у касном периоду прасловенског језика јер „ети девербативы возникли, когда индоевропейские основы на \bar{u} в праславянском уже претерпели существенные преобразования“, односно када у прасловенском и „в его диалектах на короткое время стала весьма продуктивной та модель склонения, которая по своему генезису восходит к индоевропейскому склонению на \bar{u} . Период этот, однако, был кратким. Очень скоро произошло образование основ по моделям, восходящим к a -основам или к i -основам [...] В отличие от моделей склонения, восходящих к основам на $-a$, на $-i$, к некоторым консонантным основам, модель склонения типа на $-y$, $-ъve$, $-ъvi$ и т. д. оказалась неустойчивой и скоро вышла из употребления“.¹¹

Не улазећи у шире успостављање паралела, поменућемо да овој форми *клетав* одговара словеначко *klétev*, односно да српскохрватском облику женског рода *молтав* (ном. и ак. јед.), који је, наравно, истог постанка као и *клетав*, одговара такође словеначко *molítev*.¹²

На крају овога прилога да поменемо и податак да је лексема *прѣкльѣвьство* у значењу *проклетство* и *вероломство* употребљена у познатој повељи краља Радослава, издатој Дубровчанима и писаној у Дубровнику 1234. године.¹³ У образо-

¹⁰ Уп. о томе у прегледном раду М. Стакића: *Развитак прасловенске декинације основа на \bar{u} у источнословенским језицима*. — *Анали Филолошког факултета*, Београд, 1982, књ. XIV, 79—103.

¹¹ Уп. С. Бернштейн, *К проблеме именных основ в православянском*. — *Зборник за филологију и лингвистику*, Нови Сад, 1969, књ. XII, 15, 16.

¹² Уп. *молтав* у *Рјечнику хрватскога или српскога језика*, књ. VI, 912, а поменуће словеначке примере види у *Словеначко-српскохрватском речнику* (Љубљана, 1981, 395, 535) Ј. Јуранчића.

¹³ Уп. *Рјечник из књижевних старина српских*. Написао Б. Даничић. — У Београду, 1863, књ. II, 492; *Рјечник хрватскога или српскога језика*. — Загреб (ЈАЗУ), 1935, књ. XI, 548; А. Младеновић, *Графијске, правописне и језичке одлике повеље краља Радослава, писане у Дубровнику 1234. године*. — Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1971, књ. XXXVII, св. 3—4, 202—203. Пошто је форма *клетвьѣ* била позната нашем језику у XIII веку (уп. *Рјечник хрватскога или српскога језика*, књ. V, 57) — а што показује и горња именица из Радослављеве повеље — њена декинација није морала у свим падежима бити у у духу \bar{i} -већ и у духу a -декинације (уп. словеначко *klétev*, *kletve*, затим *molítev*, *molítve* — Ј. Јуранчић, *Словеначко-српскохрватски речник*, 395, 535) тако да $-ъ$ у примерима лок. једн. 8 *сиен клетвьѣ*, *по клетвьѣ* из повеље краља Владислава (насталих од 1238—1241. г. — уп.

вању ове именице очигледно је да се пошло додавањем префикса *прѣ-* и суфикса *-ство* на лексему *клетвь*- којој је и посвећено ово кратко разматрање.

Александар МЛАДЕНОВИЧ

К ВОПРОСУ О ПРОИСХОЖДЕНИИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОГО „КЛЕТАВ“

Резюме

В этой работе автор приводит примеры, подтверждающие употребление этого существительного в одной части современных народных говоров западной Черногории.

Форма *клетав* создавалась аналогически и обозначает „проклятие“, „анафема“.

А. Младеновић, *Језик у повељама краља Владислава. (Прва половина XIII века)*, Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1972, књ. XV—1, 26), може имати ослоњаца у поменутом ном.-акуз. један. *клетвь* (уп. П. Ивић и В. Јерковић, *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века*. — Нови Сад, 1981, 196).